
СЛОВНИКОВІ МАТЕРІАЛИ

Оксана Тищенко

Лексикографічні інновації у прозі Ю. Андруховича: нові форми й значення (матеріали до «Словника мови творчої особистості»)

З іменем Юрія Андруховича пов'язані перші зацікавлення сучасною українською літературою на Заході: критика називає письменника одним із найяскравіших представників постмодернізму, порівнюючи його за значущістю у світовій літературі з Умберто Еко. Незаперечно, що творчість Ю.А. Андруховича є подією в сучасній культурі й має значний вплив на перебіг сьогоденного літературного процесу в Україні. Тексти письменника акумулюють факти як колективної, так і авторської мовотворчості, віддзеркалюють актуальні мовні процеси, тому закономірною є потреба укласти **авторського словника** Юрія Андруховича (далі – Словник), **призначення** якого – зібрати, систематизувати й описати нові явища української мови, насамперед *не засвідчені словниками (певного типу та/і періоду) лексичні та фразеологічні одиниці – лексикографічні інновації* як підгрунтя для комплексного неологічного словника.

У цих матеріалах пропонуємо нові й повернені значення або форми слів, не зафіксовані в сучасних загальномовних тлумачних словниках (див. список). Для вже кодифікованих лексем і сталих словосполучень (далі – ССС), у яких виявляємо нові значення, форми та ін., після назви відповідного словника стисло наводимо зафіксовані в ньому значення, форми написання, наголошування, функціональні обмеження та ін. для унаочнення відмінностей, на яких ми акцентуємо увагу в Словнику: астериск (*) – одиниця вже *зафіксована* й витлумачена в обраних для верифікації словниках, а в Словнику наведено нове, не зафіксоване досі значення, форма написання тощо; горизонтальна стрілка (→) – *повернена* з пасиву призабута (чи заборонена в часи деукраїнізації) мовна одиниця, зафіксована в словниках к. XIX – поч. XX ст., напр.: **пам'ятниківвий** →, -а, -е. Який складається з пам'ятників. *Їх* [пам'ятників] *на бульварному*

жахливо багато, вони починаються Пушкіним і утворюють якийсь такий пам'ятниковий ланцюг російськості (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 286). – У РУС.

авантю́рниця*→, -і, ж. Авантюрниця, авантюристка. *Пані Мелісанда з Понятовських Жевуська – печальний уламок старого шляхетського роду, котрий, на жаль, вигасає, пророочиця й авантюриця, яких мало* (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 92–93). – У СУМ: рідко, без іл.; РУС, Із, ВП, РУСД, Гол.

авто́*→, -а́, с. Автомобіль. *Скоро, вже скоро з'їдуться шановані гості у відкритих **автах** і мисливська оркестра зустрине їх сурмами та тудумбасами* (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 36); *Старий, ти створюєш проблему там, де її нема. Білінкевич зараз спить у розкішному **авті**. Йому добре. А ми повинні спати в готелі* (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 85); *Можна.. або купатися з дівчатами в бочці, або спати в багажнику чорного **авта*** (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 71). – У СУМ: невідм.; Гол: відм.

а́нгли*, -ів, мн., розм. Англійці. *Але в п'ятницю ми були в дорозі, тож лише увечері дізналися з телебачення про найсуттєвіше: дві сотні **англів** уже заарештовано.. Спека наростала і нагнітала липке спітніле очікування. **Англи** пороздзягалися до пояса, демонструючи ластовиння, татування і жирові складки* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 50). – У СУМД: германське плем'я.

аніма́тор* (з фр. *animateur*, лат. *animator* – той, хто надихає, той, хто оживляє), -а, ч., соціол. Фахівець, який стимулює та організовує соціокультурну активність населення у сфері дозвілля; організатор масових свят. // *перен.* Призвідник витівок, бешкетів; заводій. *Поляки – це вічні **аніматори**, вони страшенно люблять замутилити якусь авантюру. Того літа в Румунії мені видали півкнижки. Це був переклад перекладу – румунською з польської* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 54). – У СУМД: кінематографіст; актор.

антидо́т*, -у, ч., *перен.* Те, що може захистити, врятувати від чогонебудь шкідливого, небажаного; протидія, заперечення, протиотрута, антитоксин. *Хтось дійшов би висновку, що мене вже тоді вполювала геополітика. Якщо її стріла була справді отруйною, то в мене при собі*

завжди є **антидот** – геопоетика (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 7). – У СУМД: одн. і мн., мед., лікарські засоби для лікування отруєнь, протиотрути.

апокрифічний*, -а, -е. Який не відповідає канонам; неканонічний, сумнівний. – У СУМ, СУМЖ: літ.; перен., книжн. **Апокрифічні розваги**. Незвичайні, оригінальні розважальні заходи, які виходять за межі канонів, правил. *0 год. 30 хв. 28 травня – початок карнавального дійства на площі Ринок: конкурс анекдотів, ораторія «Дух, що тіло пре до бою», вибори Королеви Свята «Суперпанна», перетягування канатів і ковдр, акробатичні етюди, апокрифічні розваги, театральна вистава-містерія «Любов к Отчизні де героїть», танці, жарти, лобоці* (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 49). (Авт.: гра слів: акробатичний та апокрифічний; контраст висок. та зниж. стилів).

бард*, -а, ч. У тоталітарній державі – представник неофіційної естради, який виконує власні пісні соціального, філософського змісту. У ній [фонотеці] також є подвійний альбом Віктора Хара, чилійського комуністичного **барда**, замордованого людьми Піночета (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 35). – У СУМ: іст.; поет, що оспівує героїв та їхні подвиги; СУМД: виконавець власних творів. (Явище виникло в СРСР під час політичної «відлиги» 1950–1980 рр., зокрема як один із виявів протестного руху).

безалкогольний*, -а, -е. Який не містить алкоголю (про напій). **Шанувальники безалкогольного пійла**, ірон. Про тих, хто не вживає алкоголю; тверезники. *Це був гаплік – хулігани з мінералкою, негазованою. Ну звичайно, погодилися ми – це детективи.. Шанувальники безалкогольного пійла мовчали ще гірше від справжніх фанів. Як можна годинами смоктати соломинку в одній і тій самій склянці з розталим льодом?* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 51). – У СУМ: без іл.

білочка*, -и, ж., жарг. Біла гарячка. **До білочки**. Про вживання алкоголю: сильно, дуже багато; до нападу білої гарячки. *Навіть ультиматум висунув – якщо я не їду, він [Мартофляк] смертельно напивається у тому Чортополі, до в...и, до білочки, денно і ноцно, питиме все нараз* (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 38). – У СУМ, СУМЖ: зменш. до білка.

Бóжий*: як **Бóжі діти**. Сповнені спокою, умиротворення. *Зореслава спить на траві, точніше, на постеленому плаці, притулившись до сплячого хлопчиська, він має золоте волосся і червоно-чорний значок, а вона – твої ініціали на лобі, вони лежать, обнявшись, як **Божі діти*** (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 75). (У християнстві – люди, які прийняли віру в Бога, у Христове спасіння через віру в життя, смерть і воскресіння Ісуса Христа; християни, праведники, віряни, християнська паства); **Бóжа воля**, зі сл. хай діється (бúде, вершітьсѣя т. ін.). Дозвіл, бажання, допущення Бога щодо всього, що діється, стається. *Ну от, Мартофляче, маєш клопiт, тепер ти щось повинен казати чи робити, чи, може, хай танцює, нічого з нею не трапиться, не з'їсть її акула, маму твоїх дітей, хай діється **Божя воля*** (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 63); // волею Бóжою. З дозволу Бога, за бажанням Бога. *Чи варті чогось королі без поетів? Чи не існують королі **волею Божою** тільки тому і тільки для того, аби утримувати **волею Божою** поетів?* (Ю. Андрухович, Московіада, (1993) 1997, 120); **Слово Бóже**, бібл. Християнське вчення; Біблія, Святе Писання. *Зброя на світанку така гарна, блискуча, вона сяйлива. Кожен із нас має цю зброю при собі – гостру, як **Слово Божє*** (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 73). – У СУМ: б мале; СУМД: Б велике.

бóйки*, -ів, мн. Етнографічна група українців західних областей України; представники цієї групи. – *Ваша Королівська Милосте, – звертаюся до нього сповнений шацунку, –. Гуцулів і **Бойків** Невсипуций Вівчарю* (Ю. Андрухович, Московіада, (1993) 1997, 118). – У СУМ: представники однієї з етнічних груп західноукраїнських областей. (Авт.: частина образу). (Назву виводять від частого вживання в мові частки «бо є», «бойє»; живуть на північних і південних схилах Карпат, звідки самоназви: верховинці, горальці, підгіряни).

брéзклий*, -а, -е, перен. Вологий, дощовий. *Ми з батьками їдемо до Праги. Ну так, спершу цілий день у Львові, такому жахливо тьмяному, **брэзклому*** (Ю. Андрухович, Таємниця, 2007, 15). – У СУМ: набряклий, з набряклим тілом.

ва́фельний*, -а, -е. За звучанням схожий на слово «вафля». *Починаючи із сьомого року життя, я виношував у собі **вафельне** слово WAWEL. Отже, WAWEL видавався мені хрустким і кондитерським* (Ю. Андру-

хович, Лексикон., (2005–2011) 2017, 219). – У СУМ: прикм. до ва́фля; зробл. з вафель. (Wawel – укр. Ва́вель – замковий комплекс на однойменному пагорбі в Кракові, стародавній столиці Польщі).

вершинна*, -и, ж., перен. Оргазм. *Він поступився і став виконувати моє благання, бо я вже ладна була думати, що він знущується, але все одно вірила, що ні, і тепер це вже була майже **вершина**, я боялася не встигнути до **вершини*** (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 103–104). – У СУМ: найвищий ступінь (чого).

ветхозавітний*, -а, -е, книжн., перен. Який дотримується старих традиційних поглядів, звичок, правил і т. ін.; ортодоксальний, старозавітний. *Єврей за іншою стіною вже повернувся з виправи по крамницях, укотре накупивши, скажімо, «калготок» для своєї незліченної **ветхозавітної** родини з Біробіджана, для всіх колін її – У СУМ: стос. до ветхого завіту. (Авт.: стиліст. контраст: *прост.* «калготки» та *ц-сл.* **ветхозавітний**).*

віґрати*, -аю, -аєш, док., кого, жарг., груб. Здійснити статевий акт. *Ти вже просто з упертості й принциповості підстеріг її у кінці вагона.. Тобі навіть подумалося, а чи не **віґрати** її зараз отут, за якісь дві-три хвилини* (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 68). – У СУМ: ін. знач.

віпра́ва*→, -и, ж. Похід. **Віпра́ва по крамні́цях**. Закупи. *Єврей за іншою стіною вже повернувся з **виправи по крамніцях**, укотре накупивши, скажімо, «калготок» для своєї незліченної **ветхозавітної** родини з Біробіджана, для всіх колін її* (Ю. Андрухович, Московіада, (1993) 1997, 114); **Кі́нцевий пункт віпра́ви**, книжн. Місце – мета подорожі, відрядження, прогулянки тощо. *А того разу ми повернулися на шосе і, взявши вгору ліворуч, асфальтованою доріжкою рушили до **кінцевого пункту виправи** – найвищої точки Берліна з її розширеним усіма вітрами і покинутим комплексом американської радарної станції* (Ю. Андрухович, Лексикон., (2005–2011) 2017, 46). – У СУМ: заст., виправлення; вирядження; похід; загін; посаг; Нік, РУСД, Гр, УС.

випромі́нювати*, -юю, -юєш, недок., *неперех.*, розм. Маги підвищений рівень радіації внаслідок опромінення; бути радіоактивним. *Вітраж у кафе «Прип'ять» на березі річки Прип'ять у місті Ікс просто **випромінює**. Дієслово «випромінювати» ми зазвичай вживаємо з акузативом. **Випромінювати** можна щось – наприклад, щастя.*

Аборадіацію. Вітражу кафе «Прип'ять» на березі річки Прип'ять у місті Ікс просто випромінює (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 158). – У СУМ: перех., виділяти променями (теплову, електромагнітну та іншу енергію). (Актуаліз. після аварії на Чорнобильській АЕС 1986 р.).

виховнік* →, -а, ч. Вихователь. *Була перша половина жовтня, проте смажило, наче влітку. Повз нас промаршувала велика група дітей, семи- або щонайбільше восьмиліток, на чолі з кількома молодими виховниками* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 47). – У СУМД: як прикладка; рідко, без іл.; РУС, РУСД.

відтарабанювати*, -юю, -юєш, *недок., кого-що, фам.* Відносити, доправляти що-, кого-небудь (перев. про важке і велике). – *Я кілька разів відтарабанював його [письменника] п'яного додому на таксі, тільки й знайомства, – позіхнув Немирич* (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 52). – У СУМ: док.

відтрубіти*, -блю, úбиш, *док., жарг.* Відбути термін покарання в ув'язненні; відсидіти. *Я писав про Миколу Самійленка та про його червонобокі яблука після ГУЛАГу – і раптом надумав дізнатися з Інтернету, а скільки ж він усе-таки відтрубив по тюрмах і таборах* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 39). – У СУМ: тс. відсурміти (закінчити сурмити).

візія*, -ї, ж. Ідея, бачення, логічна конструкція образу бажаного майбутнього. *Дотепер я двічі здійснював певні енциклопедичні спроби. Першою був спеціальний проект «Глосарій» часопису текстів і візій «Четвер»* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 6). – У СУМ: рідко, привид.

вістувати*, -юю, -юєш, *карт.* У преферансі – обрати гру (не пас – пропуск ходу) і вступити в змагання проти партнера, який оголосив гру. *За хвилину почалася гра [преферанс], в якій Юркові відразу перестало таланти. Він не міг розіграти навіть найпростішої комбінації, отримуючи постійно або «без одної», або «без двох», або безнадійно вістуючи* (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 94). – У СУМ: сповіщати, віщувати; СУМД: без іл.

віша́к* -а́, ч. Поличка або стояк з кілочками або гачками, а також гачок для вішання одягу, капелюхів; вішалка. *У цю мить ти ідеальний вішак для нього [рушника], але врешті звільняєшся і переступаєш*

через його смугасту сельву, що осіла на бетонній підлозі (Ю. Андрухович, Московіяда, (1993) 1997, 124). – У СУМ: рідко, без іл.

вламáти*, -áю, -áеш, док., кого, розм. Умовити згодитися на щонебудь, схилити до чогось. *Єдина тема, на яку я іноді можу прочитати лекцію – це повернення деміургів. Тобто на неї мене ще сяк-так можна вламати, особливо безмежну кількість разів повторивши, що серед слухачів переважатимуть прекрасні, захоплені перверзіями дівчата* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 29). – У СУМ: уламáти.

вселéньський*, -а, -е, книжн. Стос. до всього світу; усесвітній. – У СУМ, СУМД: заст., загальноцерковний. **Вселéньський та вселю́дський**, ірон. Вічний та всеохопний. *Чи не хотіли б Ви навіки лишитися в золотих скрижлях пам'яті вселенськоїта вселюдської?* (Ю. Андрухович, Московіяда, (1993) 1997, 118). (Авт.: ірон., частина образу).

всмóктування*, -я, с., розм. Пристрасне безперервне цілування в губи. *Залишалися шанси на зворотний потяг до Мюнхена, тобто на півгодинний петинг у купе чи хоча б на затяжне всмоктування одне одного при закритих очах* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 18). – У СУМ: ін. знач.

втаємні́чений*, -ого, ч. Той, кому відкрито таємницю, кого посвячено у що-небудь приховане; посвячений. *Про те, що вчинив якутський письменник Вася Мочалкін, знають лише втаємничені* (Ю. Андрухович, Московіяда, (1993) 1997, 121). – У СУМ: дієприкм.

вуаєріст* (франц. *voyeur*, від *voir* – бачити), -а, ч. Той, хто отримує сексуальне задоволення від підглядання за кимось. *Окремим сюжетом для моїх підглядань могли б стати поцілунки.. Якщо уявляти собі, що то насправді не кафе, а театр, то я глядач першого балконного ярусу. Так воно, мабуть, і є. І кафе не кафе, і я не вуаєрист* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 33). – У СУМД: мед., особа, схильна до вуаєризму; без іл.

га́сло*, -а, с., лінгв. Реєстрова одиниця словника (слово, словосполучення та ін.). *Загалом же – сотні книжок, альбомів, атласів (останні геть мене ошчасливили, надто ж «Новий історичний атлас світу» з його 600 кольоровими мапами та покажчиком із понад 20000 гасел)* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 34). – У СУМ: вислів, кредо, сигнал.

глянець*, -нцю, ч., *перен.* Розважальний популярний журнал із глянцевою обкладинкою про стиль, моду, дизайн, відпочинок та ін. *А вони [студентки] дивились у люстерка, підмальовувалися, писали есемеси, приймали їх, читали, писали знову, фотографувалися на мобілки, гортали глянець, шелестіли таблоїдами* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 30). – У СУМ: блиск, манери.

горілчаний*, -ого, ч., *розм.* Горілчаний магазин. *Рамазан (Муртаза?) пропонує вибір кімнат на сьомому поверсі. Будь-яка може стати їхньою. Є кімната з вікнами на горілчаний, є – з вікнами на овочевий* (Ю. Андрухович, Московіада, (1993) 1997, 117). – У СУМ: прикм.

громадяни*, -ян, *мн.* Члени суспільства, які не належать до керівних державних органів; не-влада, народ; протил: влада. *У цій книжці подібні картини протистояння – стіна спецпідрозділу на стіну громадян – ще траплятимуться. Роблю висновок, що мені з цим щастило* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 59). – Пор. у СУМ: громадянин – особа, що належить до постійного населення якої-небудь держави; чоловік; той, хто служить батьківщині; член громади.

гуртожитський*, -а, -е. Який належить гуртожитку, міститься в ньому. *У нерозривній діалектичній єдності з голосами перебувають і запахи – букет гуртожитського сміттєпроводу, перегарів і сперми* (Ю. Андрухович, Московіада, (1993) 1997, 115); *Нарешті з м'язами покінчено. Тепер слід зібрати необхідне для душової манаття і тріумфально з'їхати ліфтом у гуртожитське підземелля* (Ю. Андрухович, Московіада, (1993) 1997, 120); || *Який мешкає в гуртожитку. Ліфти – це особлива нагода для гуртожитського населення повимахуватись і повернути яку-небудь оригінальну річ* (Ю. Андрухович, Московіада, (1993) 1997, 121). – У СУМД: уточн. знач.

гуцули*, -ів, *мн.* Етнографічна група українців, що живуть у гірських районах західних областей України (Карпати); представники цієї групи. – *Ваша Королівська Милосте, – звертаюся до нього сповнений шацунку, – .. Гуцулів і Бойків Невсипуций Вівчарю* (Ю. Андрухович, Московіада, (1993) 1997, 118). – У СУМ: етнографічна група. (Є дискусійні версії тюркського, романського, германського, слов'янського та ін. походження назви; самоназва – иршені, тобто «хрещені», та руські). (Авт.: частина образу)

гешéфт* (з нім. *Geschäft* – подарунок), -у, ч. Вигідна спекулятивна справа, обладнання. || Прибуток від такої обладнання; барисш. *Таємні дипломатичні папери Немирич спритно повернув трансильванському дворові, правлячи за них двадцять тисяч швейцарських франків, але князь Ракоці щодо такого гешефту надмірного ентузіазму не виявив, тож довелося погодитися лише на вісім з половиною тисяч* (Ю. Андрухович, Коханці Юстиції, (1990–2018) 2018, 16). – У СУМ: пор.: гешефт, зневажл.

гільдія*, -ї, ж. У період раннього середньовіччя в Західній Європі – об'єднання купців і ремісників для захисту своїх інтересів або цехових привілеїв. – У СУМ: пор.: гільдія. **Гільдія Святої Марії**. Об'єднання торговців у Ризі (з XIV ст.) та його будівля (з XIX ст.); Велика гільдія. *Напевно, ми кружляли по сім разів навколо кожної з ризьких атракцій: катедрального собору., гільдії Святої Марії, Трьох Братів і церкви Святого Яна* (Ю. Андрухович, Лексикон., (2005–2011) 2017, 352). (У середньовіччі Святу Марію вважали покровителькою купецтва).

глосарій*, -я, ч., лінгв. Список пояснень до маловідомих або малозрозумілих слів і висловів. *Дотепер я двічі здійснював певні енциклопедичні спроби. Першою був спеціальний проект «Глосарій» часопису текстів і візій «Четвер»* (Ю. Андрухович, Лексикон., (2005–2011) 2017, 6). – У СУМ: пор.: глосарій – словник до старод. тексту.

демонічний*, -а, -е, перен. Загадковий, темний, пристрасний. *Так от, він [Педро Ленц] письменник з Берна, а виглядає він незабутньо: височезний, художний і демонічний* (Ю. Андрухович, Лексикон., (2005–2011) 2017, 48). – У СУМ: ін. знач., пор.: власт. демону, злий; власт. людині із сильним, вольовим характером.

джинс* (з англ. *jeans* від іт. *Genes* – Генуя), -у, ч., розм. Одяг, пошитий із джинсової тканини; джинси. *Кожна людина вперта і самозасліплена, кожна думає, що саме для неї зроблено буде виняток на небесах, і все їй проститься, і даровано буде вічне блаженство носити джінси і щовечора розкошувати по ресторанах* (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 62). – У СУМД: тканина. (У «застійний» період СРСР 1980-х років – дефіцитний культовий молодіжний одяг зарубіжного виробництва; Генуя – місто в Італії, звідки в серед. XIX ст. до Америки доправляли бавовну для виготовлення тканини).

джип* (з англ. *jeep*, від *GP* – *general-purpose* – універсальний, загального призначення), -а, ч. Легковий автомобіль підвищеної прохідності із високим кузовом. *Слід було починати відпочинок над Чорним морем у Криму. І йти.. повз усі ті джипи з блакитними прапорцями регіонів та російськими триколорами за лобовим склом* (Ю. Андрухович, Лексикон., (2005–2011) 2017, 23). – У СУМД: без іл. (У 90-ті рр. ХХ ст. – ознака належності до авторитетних владних, кримінальних, заможних кіл).

дзвоніти*, -ю, -о́ниш, *недок., кому і без дод.* Звертатися телефоном до кого-небудь (перев. вищого за статусом) із проханням про допомогу, для розв'язання власних проблем та ін. *Заради цього [мрії потрапити до Москви] варто було йти всіма пекельними колами зас...их провінцій. Інтригувати. Дзвонити. Частувати. Спати з імпотентами* (Ю. Андрухович, Московіяда, (1993) 1997, 116). – У СУМ: говорити по телефону.

дискомфóрти*, -у, ч., *мн.* Незручності, обмеження. *Згорталося буття як таке – від скорочення будь-яких можливостей до тотальної неможливості всього. Згортання починалося з якихось мінімальних дискомфортів на кшталт заборони вигулювати собак у громадських місцях, а закінчувалося вивезенням до таборів смерті з 17-ї колії залізничної станції Берлін Груневальд* (Ю. Андрухович, Лексикон., (2005–2011) 2017, 45). – У СУМ, СУМД: одн.

добі́ти*, доб'ю, доб'єш, *док., що, перен.* Закінчити, довести до кінця яку-небудь справу (тут – допити). *Він добив останні сто з паперового морозивного стаканчика* (Ю. Андрухович, Таємниця, 2007,). – У СУМ: ін. знач., пор.: остаточно розбивати, перемагати (ворога).

ду́па* →, -и, *ж., розм., груб.* Частина тіла людини нижче спини; зад; *До ду́пи, лайл.* Не до діла, не до речі, не до ладу; до одного місця, байдуже. *Ваша Милосте, чи не хотіли б Ви навіки лишитися в золотих скрижалях пам'яті вселенської та вселюдської? – Хтів би-м, – каже Оленько Другий, – лем през які поступовання?.. През закони й уложення мондрі, права й хартії справедлячі, – вгадує Оленько. – І це до ду́пи, Ваша Милосте, на це божевільні існують або депутати в парламенті, – інтригує його далі* (Ю. Андрухович, Московіяда, (1993) 1997, 119). – У СУМД: сідниця. РУС, Гр, УС.

екваторіальний*, -а, -е, *перен.* Пов'яз. із близькими до екватора районами, екзотичний (про тексти, зображення, мотиви та ін.) або який містить такі тексти, зображення тощо. // У яскравих барвах рослинності коло екватора; африканський, тропічний. *Обгортаєш великим волохатим, привезеним з дому, екваторіальним рушником.. розмотуєш і ніяк не можеш скинути із себе власний рушник.. але врешті звільняєшся і переступаєш через його смугасту сельву, що осіла на бетонній підлозі* (Ю. Андрухович, Московіада, (1993) 1997, 124). – У СУМ: прикм. до екватор; який міст. на екваторі; власт. районам на екваторі.

екстремально*, *присл.* Небезпечно, ризиковано, погранично. *І це виглядало якось дуже екстремально: ця конкуренція чарівників-екзотів, ці дві колонії, дві діаспори, дві цивілізації, дві тисячолітні школи огранення дійсності, діамантове протистояння* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 16). – У СУМД: присл. до екстремальний (дуже значний, надзвичайний своїм виявом, силою, величиною тощо).

жабоїди*, -ів, *мн.*, *розм.* Зневажлива назва французів. *Головні британські боївки в суботу зранку стягувалися передусім до Брюсселя. Звідки їм було знати, що майбутня перемога над німцями не принесе нічого, крім тимчасового патріотичного збудження: у фіналі їх, як і фриців, однаково не буде, а будуть макаронники й жабоїди, і другі вимучать європейську футбольну першість у додатковий час?* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 50). – У СУМ: чорногуз; одн., лайка. (Від французької традиції вживати м'ясо жаб у їжу).

замутіти*, -учу́, -утіш, *що, жарг.* Затіяти яку-небудь справу, організувати що-небудь. *Поляки – це вічні аніматори, вони страшенно люблять замути́ти якусь авантюру. Того літа в Румунії мені видали півкнижки. Це був переклад перекладу – румунською з польської* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 54). – У СУМ: зробити мутним; схвилювати.

заб́очне*, -ого, *с.*, *розм.* Відділення для заочного навчання. *Ці неповторні голоси коридорні.. повідомляють, що профура з заочного (третій поверх, кімната 303) ночувала сьогодні в 727-й тощо* (Ю. Андрухович, Московіада, (1993) 1997, 115). – У СУМ: прикм.

запакува́тися*, -уюся, -у́єшся, *док., перен., розм.* Пройти, проникнути, куди-, до кого-небудь безцеремонно, ні на що не зважаючи;

завалитися, удертися. Вони [дівчата] так не люблять, коли хтось із цього рабовласницького кода намагається підглянути чи – гірше того – **запакуватися** до них під час сакрального омовіння. Такі речі караються надто суворо, як карається в окультизмі негідно вкрадене тасмне знання (Ю. Андрухович, Московіада, (1993) 1997, 123). – У СУМ: поміщатися де-небудь, ховаючись. (Авт.: контраст стилістичного забарвлення слів).

звѣрхник* →, -а, ч. Начальник, керівник, очільник. – *Ваша Королівська Милосте, – звертаюся до нього сповнений шацунку, – Володарю й Управнику Руси-України, Великий Князю Київський і Чернігівський, Королю Галицький та Волинський.., а також Нової Асканії та Каховки Звѣрхнику* (Ю. Андрухович, Московіада, (1993) 1997, 118); *Про свій роман Сташинський дисципліновано доповів керівництву. Дивно, що його звѣрхники прореагували на цю новину радше толерантно* (Ю. Андрухович, Коханці Юстиції, (1990–2018) 2018, 34). – У СУМ: діал.; РУС, Гр, Нік, Гол, ВП. (Авт.: частина образу).

зоря: Провідна Зоря*, бібл. Зірка, яка привела мудреців до місця народження Ісуса Христа; Вифлеємська зірка. *І ще обвал цін плюс ажіотажний попит на все, чого не вдається штовхнути протягом решти року. До чого тут Провідна Зоря, Пастушки, Ягнята, Вифлеємська яскіяна і Різдво* (Ю. Андрухович, Лексикон.., (2005–2011) 2017, 39). – У СУМ: пор.: провідна зоря (зірка) – хто-, що-небудь, що вказує, визначає напрям, шлях (у розвитку, боротьбі і т. ін.).

ізгбій*, -я, ч. Людина поза законом, витіснена із суспільства; вигнанець. | Образно. *Серед них [літер] є, сказати б, найпопулярніші, є середньої вживаності, а є просто ізгої. Ця нерівність особливо загострюється, коли йдеться про початки слів, тобто про перші літери. Абсолютним ізгоєм у цьому сенсі є тридцять перша літера – Ъ* (Ю. Андрухович, Лексикон.., (2005–2011) 2017, 5). – У СУМ: у Київській Русі – людина, що вийшла зі свого колишнього суспільного стану у зв'язку з викупом із холопства, розоренням.

ікбна*, -и, ж., перен. Той, ким захоплюються, кому поклоняються, взірць для наслідування; кумир (пор.: ікона стилю). – У СУМ: у прям. знач.; пор.: англ. *icon* – символ, ідол, знакова постать; **політична ікбна**. Політик, якого обожають і наслідують; який став символом певного

руху, партії тощо. У тому фільмі бачимо зразково-показового Степана Бандеру, наділеного, крім усіх невід'ємних від **політичної ікони** чеснот, ще й деякими суто позитивними приватними рисами, передусім зразкового сім'янина, який ніяк не може (йї головне – боронь боже, не повинен!) мати жодної слабкості, а тим більше, до, скажімо, жіноцтва (Ю. Андрухович, Коханці Юстиції, (1990–2018) 2018, 28).

інтернёт*, -у, ч. Усесвітня комп'ютерна інформаційна мережа; мережа, всемережжя, інет. Якщо вірити **інтернету**, Джон Стіл опублікував свій нарис у вересні 1962 року, тобто за цілком гарячими слідами описуваних подій (Ю. Андрухович, Коханці Юстиції, (1990–2018) 2018, 26–27). – У СУМД: І велике.

інфантилізм*, -у, ч., перен. Наївність, несамостійність, незрілість. За нашим західним кордоном я не знаю нікого біднішого, подібнішого і ближчого [за Румунію], якщо йдеться про **інфантилізм**, **олігофренію**, **клетоманію** – і в той же час дику національну зарозумілість, базовану на вкрай сумнівній системі казок і міфів, які офіційно вважаються національною історією (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 54). – У СУМ, СУМЖ: мед.; книжн., поведінка, як у дитини.

ірокéз*, -а, ч. Зачіска панків і готів – поставлений дибки у формі гребеня чуб. Ми зійшли з потяга, і нас відразу обступили панки з вогняними **ірокезами** і волохатими псами (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 36). – У СУМ: індіанець. (Від назви індіанського племені в Північній Америці за подібністю до їхнього головного убору з пер; у сучасних субкультурах поширено від середини ХХ ст. під впливом християнського трактування здибленого волосся як гріховності, агресії, демонізму).

катастрофічно*, присл. Надзвичайно, неймовірно, украй. Хоч судову і виконавчу владу було на той час уже частково відокремлено, проте виконавча нічого, щиро кажучи, виконати не могла, оскільки їй завше **катастрофічно** бракувало самих виконавців, себто охоронців правопорядку (Ю. Андрухович, Коханці Юстиції, (1990–2018) 2018, 11). – У СУМ: дуже швидко, спричиняючи негативні, трагічні наслідки.

кіч* (нім. *Kitsch* – вульгарність, несмак, халтура в літературі, мистецтві, бездарна мазня), -у, ч. Вульгарний, примітивний, шаблонний стиль у мистецтві, побуті, поведінці тощо, несмак; твори, явища в такому

стилі. *Він [Будапешт уві сні] був загалом погано освітлений, а ще по-внився старезними, просяжкими дешевим і тлустим їдлом кнайпами, в яких вічно висиджують цигани з гітарами, потягують з гранчаків бичу кров і поспівують «Едерлезі». Цілковитий кіч!* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 53). – У СУМД: вияв псевдомистецтва; твори маскульту.

клептоманія*, -ї, ж., перен. Схильність до крадіжок. *За нашим західним кордоном я не знаю нікого біднішого, подібнішого і ближчого [за Румунію], якщо йдеться про інфантилізм, олігофренію, клептоманію – і в той же час дику національну зарозумілість, базовану на вкрай сумнівній системі казок і міфів, які офіційно вважаються національною історією* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 54). – У СУМ, СУМЖ: мед.

клієнт*, -а, ч., жарг. Той, кого планують обікрасти, обдурити; жертва крадія, шахрая. *Кишенькові злодії в інших місцях нашого світу могли б тільки мріяти про такі умови праці: скупчення роззяв з фотокамерами, тіснота, постійне отирання об чужі тіла, блаженна розсіяність клієнтів* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 26). – У СУМ: у давньому Римі – неповноправний громадянин, залежний від опікуна-патрона; постійний відвідувач, замовник, покупець та ін., той, кого обслуговують тощо.

коло́на: п'ята коло́на*, перен. Особа або група осіб, які таємно проникають до певної спільноти, організації й свідомо перешкоджають її діяльності. *Я не знаю, як згодом повелися англійські підсадні детективи. Зіграли роль п'ятої колони чужими серед своїх? Кинулися викручувати руки найактивнішим [футбольним уболівальникам], чії знімки вже давно повивчали напам'ять?* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 51). – У СУМ: група людей, які займаються підривною, антидержавною діяльністю в країнах з революційним або народно-демократичним ладом; СФУМ: люди, які займаються підривною, антидержавною діяльністю; пор.: провокатори, заслані козачки, консерви, шпигуни.

коробка: черепова́ коробка*. Голова, мозок як орган мислення. *Двері в підземний коридор відхиляєш якомога обачніше (а той голос, голос чути навіть сюди, що за мана, мана-мана!). Напівтемрява, і нікого нема. Тому – праворуч! – командує з черепової коробки, а швидше*

звідкілясь із пахвини, твій особистий фельдмаршал (Ю. Андрухович, Московіада, (1993) 1997, 124). – У СУМ, СУМЖ: пор.: черепна́ (мозкова́) коробка – кісткове утворення, у якому міститься головний мозок.

Костомáха*, -и, ж. Сакральний образ смерті. *Розкріпачені душі торжествували своє оновлення, Вільний Сміх і Розкута Поезія злітали понад грішню землю, і відступала підла Костомаха під неблаганними ударами Людського Безсмертя* (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997,48). – У СУМ: к мале, смерть; велика кістка.

кра́йслер*, -а, ч. Тут – скороч. від *кра́йслер-імпері́ал* (пор.: **кра́йслер-імпері́ал**). Тс. **кра́йслер-імпері́ал**. *І ви всі разом підносите з бруківки обважнілого Білінкевича, ..і тарабаните його до невідь-звідки виниклого посеред площі та юрми чорного порожнього «кра́йслера», багажник, певна річ, незачинений, і ви з полегкістю скидаєте в нього паралізованого сном Білінкевича* (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 70). – У СУМД: К велике.

кра́йслер-імпері́ал (з англ. «Chrysler Imperial» – Крайслер величній, досконалий) (*у лапках, з дефісом*), -а, ч. Престижний легковий автомобіль компанії Крайслер, який виготовляли в середині та наприкінці ХХ ст. *Їхати «кра́йслером-імпері́алом» передвоєнного зразка по гірському шосе – то велика приємність. Можна сміливо обганяти увесь цей совдепівський автопотік, що лине до Чортополя, і, вирвавшись у лідери, прибути на свято першим* (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 41); *І от, коли запас прокльонів та сигарет було вичерпано, а перспектива запізнитись на свято наростала, як загроза громадянської війни, з'явився фантастичний «кра́йслер-імпері́ал» із закордонними номерами, і приємний, з сивою борідкою, добродій у картатому кепі й сірому дорожньому вбранні, ласкаво пригальмувавши, запросив їх сідати* (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 42). – У СУМД: пор.: Крайслер. (Від імені засновника компанії Волтера П. Крайслера).

лабрадо́р*, -а, ч. Порода великих короткошерстих мисливських собак міцної будови різної масті (від світло-кремової до темно-рудой), а також собака такої породи (скороч. від *лабрадор-ретривер*). *І замість розділів, абзаців та речень – окремі слова.. Усе, на що мене може вистачити – це скласти приблизний реєстр таких слів, хоч уже й на це мені потрібно часу і сили стільки ж, скільки Джойсові на «Улісса». Щоб умістились і*

чекпойнти, і кнайпи, і пси породи лабрадор, і ес-бан, і дьонер, і росіяни, і фріки..? (Ю. Андрухович, Лексикон., (2005–2011) 2017, 45–46). – У СУМ: мінерал. (Від назви півострова Лабрадор (порт. *Terradu Labrador* – земля орача) на сході Канади, де було виведено цю породу).

лазнічка*, -и, ж., діал., гал. Ванна кімната. – *Вона [Марта] купається. Вирішила прийняти ванну. Мартофляк підвівся, підійшов до дверей лазнички. – Мартусю, кохана, я вже тут! – повідомив він. – Ти чуєш? З лазнички почувся енергійний плюскіт води. Марта справді купалася* (Ю. Андрухович, Рекреації, (1992) 1997, 104). – У СУМД: зменш.-пестл. до лазня.

ламбада* (порт. *lambada* – модна музика, хіт), -и, ж. зі сл. о. Ужив. для висловлення сильних емоцій. *Іщотамзасирена така [співає в душовій]? Заліпити вуха милом, чи як? Але чим далі, тим сильніше відчуваєш, що піймався.. О ламбада, мадонна, кетцалькоатль, попокатепетль! Ко-мусь не повірив би...* (Ю. Андрухович, Московіада, (1993) 1997, 124). – У СУМД: енергійний танець, музика. (Популярний у 1980–1990-х рр. латиноамериканський танець із експресивними еротичними рухами).

ліберті* (англ. *liberty* – свобода), невідм., ж., жарг. Свобода. *Сан-Франциско – це ліберті, це біт, це старі гіпарі, музика Західного узбережжя, це теї* (Ю. Андрухович, Лексикон., (2005–2011) 2017, 361). – У СУМ: с., тканина. (Ще: «Ліберті» (англ. *Libertyship*) – великі транспортні кораблі США у час Другої світової війни; одне з таких суден є музейним експонатом у Сан-Франциско).

макаронники*, -ів, мн., розм. Зневажлива назва італійців. *Головні британські боївки в суботу зранку стягувалися передусім до Брюсселя. Звідки їм було знати, що майбутня перемога над німцями не принесе нічого, крім тимчасового патріотичного збудження: у фіналі їх, як і фріців, однаково не буде, а будуть макаронники й жабодіи, і другі вимучать європейську футбольну першість у додатковий час?* (Ю. Андрухович, Лексикон., (2005–2011) 2017, 50). – У СУМ: одн., запіканка з макаронів. (Від поширеного використання в традиційній італійській кухні макаронних виробів та улюбленої страви італійців – макаронів під соусом, або пасти).

маліній*, -ін, мн. Зарості малини; малинник. *Це літо в розпалі, в апогеї, в надлишку – співи лісів, тиша озер, очерети, сосни, гудіння*

джемелів у *малинах*, злиття з природою, солодке набрякання біосу (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 158). – У СУМ: одн.

малоросійський*, -а, -е, *зневажл.* Український. *Як хотів би я вільно розкошувати у ВРК всіма космополітичними radoцями духу, а не озригтися щокроку на її, ВРК, перманентний імперський вишикір у наш малоросійський бік* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 290). – У СУМ: заст., без іл. **Вічна малоросійська шістьора**, *зневажл., рос.* Про Україну як частину імперії, яка не звільнилася від впливу Росії і цілковито залежить від її політики. *Адже Москва жахливо варта того, щоб її любити. Тільки от у жодному разі не з цієї пригноненої та напівзігнутої позиції її, Москви, вічної малоросійської шістьори* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 290).

мандрівний*, -а, -е, *зі сл.* цирк, театр і т. ін. Який постійно переїжджає для публічного показу чого-небудь; пересувний, мобільний. *1616 року. на Погулянці спинився мандрівний бестіарій такого собі Мікеланьйола Романо* (Ю. Андрухович, Коханці Юстиції, (1990–2018) 2018, 17); // *зі сл.* музика, філософія т. ін. Який демонструє свої вміння, провадить яку-небудь діяльність, подорожуючи багатьма місцями. *Друга [категорія вуличних музикантів] – диваки і самотники, решитки мандрівних менестрелів і рокерів, схильні до тяжкої наркоти пропації ангели андеграунду (це саме їх найбільше у підземних переходах, бо вони вже не витримують денного світла)* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 43). – У СУМ: який постійно мандрує, бродячий.

маніакальний*, -а, -е, *перен.* Завзятий, безперервний, нестримний. *Усе це поверхня, бутафорія і блискуча марнота марнот, думав я. А також маніакальний розпродаж дешевших і дорожчих матеріальних об'єктів, які чомусь прийнято вважати подарунками. І ще обвал цін плюс ажіотажний попит на все, чого не вдасться штовхнути протягом решити року* (Ю. Андрухович, Лексикон..., (2005–2011) 2017, 39). – У СУМ: який становить манію (хвороба, пристрасть).

Джерела

Андрухович Ю. Коханці Юстиції. Чернівці: Меридіан Чернівці, 2018. 304 с.

Андрухович Ю. Таємниця. Замість роману. Харків: Фоліо, 2007.

Андрухович Ю. Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики. Вид. 3-тє, випр. й доп. Чернівці : Книги XXI; Meridian Czernowitz, 2016. 436 с.

Андрухович Ю. Московіада (у:) Андрухович Ю.І. Рекреації. Романи. К.: «Видавництво «Час», 1996 (1997). 287 с.

Андрухович Ю. Рекреації (у:) Андрухович Ю.І. Рекреації. Романи. – К.: «Видавництво «Час», 1996 (1997). 287 с.

Словники для виявлення лексикографічних інновацій

- СУМ** Словник української мови: В 11 т. Київ. 1970–1980.
<http://sum.sn.ua>
- СУМД** Словник української мови: додатковий том: У 2-х кн. Київ. 2017.
- СУМЖ** Словник української мови Кер. В. В. Німчук та ін. Відп. ред. В. В. Жайворонок. Київ: ВЦ «Просвіта». 2016. 2-е вид. 1316 с.

Словники для виявлення поверненої лексики

- Гол** Правописний словник Г. Голоскевич. Київ. 1929.
<http://r2u.org.ua/main/dicts>
- Гр** Словарь української мови. Упорядник з додаванням власного матеріалу Б. Грінченко. Київ. 1907–1909. Т. I–IV.
<http://r2u.org.ua/main/dicts>
- ГрНік** Словарь української мови. Б. Грінченко, за ред. С. Єфремова, А. Ніковського Київ. 1927–1928. Т. I–III. Вид. 3-тє. <http://r2u.org.ua/main/dicts>
- РУСД** Російсько-український словник ділової мови. М. Дорошенко, М. Станиславський, В. Страшкевич. 1930.
<http://r2u.org.ua/main/dicts>
- Із** Російсько-український словник. О. Ізюмов. Харків – Київ. 1930. 980 с. <http://r2u.org.ua/main/dicts>
- Нік** Словник українсько-російський (літери А–Й). А. Ніковський. Київ. 1927. <http://r2u.org.ua/main/dicts>

- ПШ** Російсько-український фразеологічний словник.
В. Підмогильний, Є. Плужник. 1927.
<http://r2u.org.ua/main/dicts>
- РУС** Російсько-український академічний словник: Т. I–III.
Гол. ред. А. Кримський, С. Єфремов. Київ. 1924–1933.
<http://r2u.org.ua/main/dicts>
- УС** Словарь російсько-український. Зібрали і впорядкували
М. Уманець і А. Спілка. Львів, 1893–1899.
<http://r2u.org.ua/main/dicts>
- РУСТТ** Російсько-український словник технічної термінології.
І. Шелудько, Т. Садовський. Київ. 1928.
<http://r2u.org.ua/main/dicts>